

KIS-522 – Dezrevelloù ha hebadoù

(GE – 23 12 96)

A steudad emañ an notenn-mañ gant pennadoù bet embannet c'hoazh :

- A. – Gl. ENONCE, ENONCIATION (KIS-418, La-10, pp. 35-36) ;
- B. – Gl. PROPOSITION (KIS-482, id., pp. 307-308) ;
- C. – Gl. APOPHANTIQUE (KIS-500, id., pp. 391-392).

Br. **eztaolad** zo gantañ ur c'hennotadur brezel hon doug d'e lezel er-maez eus hanc'herieg ar Boelloniezh. Alc'houez houmañ eo ar furmelaat, oc'h ezvevennañ pep arvez brezel. Alese ez eo gwell ober gant Br. **bomm**, termen erdalekoc'h despizet evel nep kemalenn lavar, ha sellet e ve houmañ evel eztaolad bred pe evel furmelaat ezvevennet dioutañ pep arvez brezel.

Daou rumm bommoù a zispartier : I. – an **dezrevell** g., bomm dezhañ un unded furmel, unvez lavar klok drezañ e-unan (A, p. 36),
II. – an **hebad**, bomm a zo parzh kevanek er realez, nad eo ket un unvez klok drezañ e-unan enta (sl. KIS-291, La-08, pp. 170 hh.).

I. — AN DEZREVELL

Daou rumm *dezrevelloù* a ziforc'her hervez ma tarbennont pe get bezañ lavaret gwir pe faos (C).

I 1. – AN DEZREVELL AROUZODAT

Br. **arouzodiñ** 'm eus graet eus “ kinnig ul lavarenn da c'hortoz ma ve yaet (Gl. *affirmée*) pe nac'het (Gl. *niée*) ” ha **dezrevell arouzodat** (Gl. *énoncé apophantique*) pe **arouzodad** g. eus al lavarenn he unan.

An **arouzodad** a empleg un *diazalc'h* (Gl. *relation*) etre termenoù, araez an diazalc'h o vezañ an *ereenn* (Gl. *copule*). Mar lavarer : “ An oabl zo glas ”, emañ an *diazalc'h* etre an termenoù “ oabl ” ha “ glas ”, “ zo ” o vezañ an ereenn.

An **erganad** g. (Gl. *proposition*) a zespizer evel "nep dezrevell roet da wir pe da faos" (sl. KIS-359, La-09, p. 82 ; B). Pa lavarer : " An oabl zo glas " e verker ez eo *reveziat* an diazalc'h etre termenoù an arouzodad ha **yaus** (Gl. *affirmatif*, Al. *bejahend*) eo an erganad – komz a reer ivez eus **erganad yaiñ, yaad**. Mar lavarer : " An oabl n'eo ket glas " e verker ez eo *anreveziat* an diazalc'h etre an termenoù ha **nac'hus** (Gl. *négatif*, Al. *verneinend*) eo an erganad — komz a reer ivez eus **erganad nac'hañ** pe **nac'had**.

Br. **leksiz**¹ g. **-où** (Gl. *lexis* b.) a reer, e kemm ouzh *erganad*, eus nep dezrevell a seller en e endalc'had, eleze hep ambredañ e warded pe e faosted. E se ez eer da *erganad* ha *leksis* evel da zaou arvez eus an *arouzodad*. Ken e c'haller despizañ ar *yaad* : "erganad o reiñ da wir ul *leksiz*", an *nac'had* : "erganad o reiñ da faos ul *leksiz*".

Un trap a zleer hepkoriñ pa gemerer ar galleg pe ar saozneg da yezhoù kein eo an daou ster en deus an termen *affirmation*. An eil emamp o paouez menegiñ : Br. **yaiñ** (Al. *Bejahung*), a-gevenep da *nac'hañ* (Gl.Sz. *négation*, Al. *Verneinung*). Egile, "reiñ da wir un *erganad*, ha yaus pe nac'hus e ve hemañ" : Br. **haeriñ** (Gl.Sz. *affirmation, assertion*, Al. *Behauptung*).

Al lec'h eo amañ da venegiñ lies kemeradurioù ar Gl. *négatif* hag e geveneboù *affirmatif* ha *positif*.

1) Er Boelloniezh, evit an erganadoù, emamp o paouez gwelout e ra ar galleg gant *affirmatif, négatif* (pe *apophatique*) hag e tever ar brezhoneg diwar **yaiñ** ha **nac'hañ** : un erganad *yaiñ, yaus*, ur *yaad*, ur *yaadur* h.a. ; un erganad *nac'hañ, nac'hus* (pe *apofatek*), un *nac'had*, un *nac'hadur*, h.a.

2) Er Boelloniezh, evit an termenoù oc'h entalañ ar reveziadezh e reer gant Gl. *positif* ha Br. **yaek** ; evit an termenoù oc'h entalañ an anreveziadezh (enno merk an nac'hañ, an diouer, an ezvezañs, eleze peurliesañ ar rakgerioù Gl. *in-, a-*, h.a. ha Br. *an-, di-*, h.a.) e reer gant Gl. *négatif*, Br. **nac'hek**.

3) Er Jedoniezh hag er Fizik, eus ur braster raklakaet outañ an arouezioù + pe – e lavarer ez eo a-getep Gl. *positif, négatif*, Br. **muïel, leïel**.

4) Er Brederouriezh e kaver gant Gl. *positif* ur skalfad kemeradurioù na c'haller ket dispakañ en e bezh amañ, a zo ar mennoz kreiz anezhañ : o

¹ Eus Gr. *lexis* b. "komz, gwezh komz, doare komz, hebadur ; ger, bomm" ; merkomp ez eo gourel Br. *leksiz* evel lod eus ar pennanvioù kalvezel amprestet a zo benel er yezh kein : *fizik, logik, praksiz*, h.a.

tennañ d'ar c'hantouezañ, d'an ergorelezh, da werc'helezh ar bed, h.a. a-gevenep d'an tebouezañ, d'an dangorelezh, da zerc'helezh an trabed, h.a. Da gevatal e ra ar brezhoneg peurliesañ gant **soliadel**. Pennañ prederour ar Gl. *positivité*, Br. **soliadelezh**, damkanour ar Gl. *positivisme*, Br. **soliadelouriezh** e voe Auguste COMTE (1798-1857). E brezhoneg e keveneber **soliadel**, a-zivout ar pezh a zo, o sankañ en tremened, ouzh **nidiadel**, a-zivout krouusted mab den o tistremen ar pezh a zo end-eeun, hag an emzalc'h **soliadek** serr war ar “bet deut” ouzh an emzalc'h **nidiadek**, digor d'an “o tont” (sl. *Emsav* 74, pp. 48 hh. & passim). A-gevenep da Gl. *positif*, Br. **soliadek** ez arver boudoniezhoù 'zo Gl. *néгатif*, Br. **nac'hadek** da verkañ an dierouez evel ezvezañs, diouer soliadel [sl. KIS-523, La-11, p. 112.]

5) Er Brederouriezh e ra Jean-Paul SARTRE gant Gl. *néгатité* a-geñver gant galloud neantekaot an evit an un : “Pep aters, dre anien, a lak gallus ar respont nann. [...] E se, gant an aters ez eus ebarzhet un doen **nannded** er bed.¹” SARTRE a rae ivez *néгатité* eus ar gwerc'hennoù “gannet ent enien gant an nann, a zo an nann evel amplegad d'o revoud. O envel a raimp **nannderioù**.²”

6) En Divezouriezh, er Vredoniezh ha dre vras en darempredoù e toare Gl. *néгатif* an emzalc'h, ar mennozioù war-enep, kontrol (kv. an eilger aet da vomm prezeg : “Me zo kontrol”³). E brezhoneg e c'haller ober gant **kontrol** end-eeun, **nac'hek**. Ar galleg a ra gant *néгатiviste* da zoareañ an emzalc'h kontrol reizhiadek ; klotañ a rafe Br. **kontroliek**, **nac'honiek**, **nannek**. Gant Gl. *néгатivisme* e tegouezhfe Br. **nac'hegezh**, **nac'honi**, **nannegezh**.

7) E yezh ar Gwir e keveneber Gl. *droit positif*, Br. gwir **devoudel** (**lezennel**) ouzh Gl. *droit naturel*, Br. gwir **divezel** (**naturel**) (GEAK. p. 67).

8) Er yezh voutin ez adanver Gl. *positif*, *néгатif* ne vern pe zevoud, darvoud, amveziad a seller evel ur wellaenn, un araokadenn pe, en eneb, evel ur skoilh, ur giladenn. E brezhoneg ez arverer ivez **yaek**, **nac'hek** nemet e terefe kenkoulz all **amsavus**, **araezus**, **lañsus** h.a. a-gevenep da **skoilhus**, **argilus**, **noazus**, h.a.

I 2. – AN DEZREVELL AROUHEBAT

¹ “Toute question pose, par essence, la possibilité d'une réponse négative. [...] Ainsi, avec la question, une certaine dose de *néгатité* est introduite dans le monde” (*L'être et le néant*, pp. 50, 60, in FOULQUIE, *Dict. lang. phil.*, p. 476).

² “[réalités] “habitées par la négation dans leur infrastructure, comme par une condition nécessaire de leur existence. Nous les appellerons des *néгатités*” (*id.*, p. 57, in FOULQUIE, *ibid.*).

³ Youenn DREZEN, *Karr-Kañv an Aotrou Maer*, 1947, p. 11.

Kinniget 'm eus bodañ dindan an anvad-mañ an dezrevelloù dezho ur furn hevelep na c'haller lavarout anezho int gwir pe faos (C). Ur gudenn a dermenadur a sav amañ. E galleg e hañval bezañ an holl brederourion a-du evit ober *énoncés* pe ac'hoel *énonciations* eus bommoù ar rumm-mañ, nemet e van reoù 'zo en entremar evit o envel *propositions*. E brezhoneg, e kinnigan derc'hel war *lavarenn* e generadur gramadegel klasel, eleze "bomm o c'hoarvezout eus un divoud hag ur prezegad" ha war *erganad* ar ster despizet diagent, "lavarenn o reiñ ul leksiz da wir pe da faos".

E-touez an *dezrevelloù arouhebat* emañ enta al lavarennoù er moz arwanel (eleze youliñ, hetiñ, gourc'hemenn, h.a., sl. DOKB. p. 14), al lavarennoù tebiñ, atersiñ, adanviñ, al lavarennoù pennanorek, ar bommoù deanviñ, h.a.

E gwir emañ an dezrevell arouhebat a-c'haoliad war an daou rumm, dezrevelloù ha hebedoù.

II. – AN HEBAD

Un darn vat eus an dezrevelloù arouhebat a gennot an darempredoù etredenel ha plegennoù ar gedvuhez a zo an **hebedoù** parzhiat enno. Ar re-mañ a zespizer evel *realoù lavar*. E gwir, mard emañ kantet an dezrevelloù el lavar a anvin *teodel*, ez a an hebedoù d'ober ar rannbarzh teodel eus ar realezh e-kichen furmoù all *ezteodel*, evel ar c'hehentiñ dre jestroù ha neuzioù dremm (meidiñ), h.a. Menegomp *lavar meidel* ar vouzareion (Sz. *sign language*, Gl. *langue des signes*), dasparzhet e kement a *yezhoù meidel* ha ma'z eus a yezhoù teodel.

Amañ e tere distreiñ war geal an eztaoladoù ha digemmañ en o zouez daou spesad — pe gentoc'h daou vlein a zo etrezo un diriad furmoù kemmesk : en ur blein an eztaoladoù n'int nemet *arverkoù* (azonoù, dremmvezioù ha fiñvoù andiarvenn, h.a., sl. KIS-345, La-08, p. 334), er blein all an eztaoladoù ereulat pe *ereuladoù* (sl. KIS-502, La-10, p. 409) graet en amboaz lavarout un dra bennak. Pep real a c'haller dezrannañ hervez an daou vlein-se : stlakañ un nor a c'haller intent war un dro evel arverk (azon ar gonnar) hag ereulad (amboaz e reiñ da anaout). Betek pe boent an natur ? Adalek pe boent an arz ? E gwir, an arz a gorvo — a eilsamm — an natur (anemouez ha diemouez).

An **hebedoù** (sl. KIS-291, La-08, pp. 370 hh.) zo enta al lavar evel unan eus furmoù ar realezh. En o zouez e teskriver an *derhebedoù* (bommoù fromel, tridennoù, ledouedoù, kunujennoù, garmoù, galvoù ha gourc'hemenoù darluskek), ambrouget pe

gevelet gant jestroù, neuzioù dremm, h.a. ; an *annebadoù* o vont diouzh ar moz arwantel, realoù teodel (Sz. *speech acts*), h.a.

Arbennet e vo : an *dezrevelloù* ivez a c'hallfed sellout evel *hebadoù*. Ha gwir eo : ar rumm a reont zo bet savet diwar an hebadoù dre o goubarañ diouzh ar realezh, dre o furmelaat da amparañ ur werc'helezh hanbarzhet diouzh ar gedvuhez — a zo an *aregelezh* he furm bur. Dezrevelloù arouzodat ar Brederouriezh, seul gent a se an dezrevelloù arouhebat zo furmoù hiron, hebadoù mui pe vui furmelaet.